Policy Brief MHP-2019-13

ÚSTAV MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ PRAHA iir INSTITUTE OF INTERNATIONAL RELATIONS PRAGUE
Centrum mezinárodního práva

ANALÝZA ČESKÉ LEGISLATIVY VE VZTAHU K POLITICKÉ DEKLARACI K OCHRANĚ ZDRAVOTNÍ PÉČE V OZBROJENÉM KONFLIKTU

Veronika Bílková a Petra Ditrichová

ÚVOD

Na základě rezoluce Rady bezpečnosti OSN 2286 přijaté v r. 2016 za účelem posílení ochrany zdravotnického personálu a zdravotnických zařízení v konfliktních oblastech[1] byla v r. 2017 přijata *Politická deklarace o ochraně lékařské péče v ozbrojených konfliktech*.[2] Cílem těchto dokumentů je posílit ochranu zdravotnického personálu v situacích ozbrojeného konfliktu skrze přísné dodržování mezinárodního humanitárního práva (MHP) a mezinárodního práva lidských práv (MPLP). Tento Policy Brief předkládá analýzu právního řádu ČR ve vztahu k této deklaraci.

POŽADAVKY POLITICKÉ DEKLARACE

Státy podporující politickou deklaraci se zavázaly k přijetí opatření k prevenci násilí a posílení ochrany zdravotnického a humanitárního personálu. Konkrétně se zavázaly:

1. **přezkoumat vnitrostátní právní předpisy, politiky a postupy** související s ochranou zdravotní péče v ozbrojeném konfliktu;
2. **zajistit ochranu všem zraněným a nemocným, zdravotnickému a humanitárnímu personálu** výhradně se věnujícímu poskytování zdravotní péče, jejich transportům a vybavení, jakož i nemocnicím a dalším zdravotnickým zařízením;
3. **zajistit, aby právní předpisy, politiky a postupy umožňovaly nestranné a neomezené poskytování lékařské péče v souladu s lékařskou etikou** všem zraněným a nemocným v ozbrojeném konfliktu;
4. **při úvaze o přemístění konvenčních zbraní, střeliva, částí a jejich součástí, posuzovat možná rizika**, jako jejich potenciální použití k závažnému porušení mezinárodního humanitárního práva nebo k jeho usnadnění;
5. **systematicky vyzývat Radu bezpečnosti, aby přijala opatření s cílem reagovat na opakované násilné činy a jiné akty**, které brání poskytování lékařské péče v ozbrojených konfliktech včetně sankcí;
6. **přezkoumat vojenskou doktrínu, postupy a praxi** s cílem zajistit, aby takové dokumenty a postupy zajišťovaly ochranu zdravotnického a humanitárního personálu vykonávajícího výlučně lékařské povinnosti, zdravotnických transportů a vybavení, jakož i nemocnic a dalších zdravotnických zařízení v ozbrojených konfliktech;
7. **podporovat posílenou a trvalou angažovanost Rady bezpečnosti** v této oblasti.

[1] UN Doc. S/RES/2286 (2016), *Protection of Civilians in Armed Conflict,* 3 May 2016.
[2] https://onu.delegfrance.org/Protection-of-humanitarian-and-medical-personnel-10483 (navštíveno dne 1. 9. 2019).

POLITICKÁ DEKLARACE A PRÁVNÍ RÁMEC

Ochrana zdravotní péče za ozbrojených konfliktů je primárně zaručena souborem norem MHP, subsidiárně i MPLP. Z hlediska MHP se jedná o **čtyři Ženevské úmluvy z r.1949[3] a jejich Dodatkové protokoly z roku 1977[4] a 2005[5]**. Česká republika je smluvní stranou těchto mezinárodních úmluv, a je tak povinna dodržovat jejich ustanovení. Ochrana zdravotní péče za ozbrojeného konfliktu je také předmětem obyčejového MHP.[6] Základní požadavky MHP na ochranu osobám zajišťujícím ochranu a péče o raněné, nemocné a trosečníky, jakož i o zdravotnická zařízení, nemocnice a transporty představují platné právní závazky ČR. V případě porušení těchto závazků nastupuje odpovědnost jak na úrovni individuální, příp. velitelské, tak na úrovni státu. Zejména se jedná o povinnost za všech okolností respektovat a chránit zdravotnický personál (čl. 12 a čl. 24 ŽÚI, čl. 12 – čl. 15 DPI), dále platí zákaz útoku na zdravotnické útvary, ústavy a transporty (čl. 19 ŽÚI, čl. 33 ŽÚI, čl. 35 ŽÚI, čl. 12 DPI, čl. 21 DPI, čl. 24 DPI) a zákaz postihu osob za poskytování zdravotní péče (čl. 18 ŽÚI, čl. 16 DPI, čl. 10 DPII).

Stíhání za porušení MHP upravuje v souladu s požadavkem čl. 49 ŽÚ I, tj. učinit potřebná zákonodárná opatření ke stanovení přiměřených trestních sankcí postihující pachatele porušení MHP, trestní zákoník č. 40/2009 Sb. (zejména Hlava XIII Trestné činy proti lidskosti, míru a válečné trestné činy). Jednotlivé skutkové podstaty jsou formulovány velmi široce a obecně a výslovně se nezaměřují na kriminalizaci porušování závazků v oblasti zdravotní péče a zdravotnického personálu. Za situace ozbrojeného konfliktu by se případný trestněprávní postih nejspíše uskutečnil skrze využití trestného činu Použití zakázaného bojového prostředku a nedovolené vedení boje (§ 411), Válečná krutost (§ 412) nebo Perzekuce obyvatelstva (§ 413). Jednání nadřízeného, respektive vojenského velitele nařizujícího či svým chováním umožňující spáchání válečného zločinu ve formě útoku na zdravotnický personál či zdravotnické zařízení by řešila skutková podstata Odpovědnost nadřízeného (§ 418). Subsidiárně by dle povahy skutku a okolností připadaly v úvahu trestné činy proti životu a zdraví (Hlava I) či proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti (Hlava III) či proti majetku (Hlava V). Mnohé z těchto trestných činů podléhají zásadě universality, jsou tedy postižitelné podle právního řádu ČR, ať jsou spáchány kdekoli (území ČR či zahraničí) a kýmkoli (český občan, cizinec).

Významné ochrany požívá rozeznávací znak pro zdravotnický personál, zdravotnická zařízení a transporty, tj. v případě ČR znak Červeného kříže. Ten je chráněn jak MHP (čl. 44 ŽÚI), tak ve specifickém zákoně č. 126/1992 Sb., *o znaku a názvu Červeného kříže*.

Právní rámec ochrany zdravotnického personálu je z hlediska MPLP upraven požadavkem na zaručení práva na život, svobodu a zákaz mučení a jiného ponižujícího a nelidského zacházení. Dále pak práva na práci, práva na svobodné sdružování a práva požívat nejvyšší dosažitelný standard fyzického a psychického zdraví. Tyto základní předpoklady jsou na mezinárodní úrovni zajištěny zejména Mezinárodním paktem o občanských a politických právech a Mezinárodním paktem o hospodářských, sociálních a kulturních právech z r. 1966, jejíž smluvní stranou je ČR.[7] Na regionální úrovni se jedná zejména o Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv z r. 1950, která je pro ČR také závazná.[8] Na vnitrostátní úrovni jsou

[3] Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 65/1954 Sb.

[4] Sdělení Federálního ministerstva zahraničí č. 168/1991 Sb.

[5] Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 85/2007 Sb.m.s.

[6] Pravidlo 25 – 30, Obyčejová studie MHP, MVČK, 2005, https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v2_cha_chapter7 (navštíveno dne 1. 9. 2019).

[7] Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

[8] Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb. o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících

výše uvedené požadavky MPLP zejména zajištěny ústavním zákonem č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod (zejm. čl. 3, čl. 6 – 8, čl. 10, čl. 26 – 27) a poté podrobněji provedeny v jednotlivých dílčích zákonech.

Ochrana zdravotnického záchranného personálu v právním řádu ČR je dále specificky upravena **zákonem č. 374/2011 Sb., o zdravotnické záchranné službě**. Zdravotnická záchranná služba je zdravotní službou, která na základě tísňové výzvy poskytuje neodkladnou péči osobám v přímém ohrožení života. Zákon vymezuje podmínky poskytování této péče, stanovuje definice zdravotnické záchranné služby a zdravotnických zařízení, a dále stanovuje sankce pro fyzické (přestupky) i právnické osoby (správní delikt) za zneužití dopravního prostředku, zdravotnického zařízení či oděvu záchranáře v rozporu se zákonem.[9] Ve svém § 4 písm. j) zákon uvádí, že třídění osob postižených na zdraví při krizových situacích či v důsledku mimořádných událostí je nutno vykonávat podle odborných hledisek urgentní medicíny.

Ochrana zdravotnického personálu je dále upravena **zákonem č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách**. Tento zákon ve svém § 50 odst. 1 písm. b) obsahuje právo zdravotnického pracovníka neposkytnout zdravotní služby, pokud by při jejich poskytování došlo k jeho přímému ohrožení života či vážného ohrožení zdraví. V § 49 odst. 1 písm. a) zákon dále uvádí, že je povinností zdravotnického personálu poskytovat zdravotní služby v rozsahu odpovídajícím zdravotnímu stavu pacienta, na náležité odborné úrovni a dle etických principů. Na tyto zákony dále navazuje **vyhláška č. 55/2011 Sb., o činnostech zdravotnických pracovníků a jiných odborných pracovníků**, která vymezuje rozsah kompetencí záchranáře (§ 17).

Vzhledem ke skutečnosti, že zdravotnický záchranný personál byl při svém působení na území ČR často obětí verbálních a někdy i fyzických útoků, a vzhledem k absenci prostředků efektivní obrany (kromě institutů trestního zákona, tj. nutné obrany či krajní nouze použitelných každou osobou), volali samotní záchranáři v poslední době po posílení jejich právní ochrany. Odborná diskuse se zejména zaměřila na získání obdobného právního postavení, jako mají příslušníci ostatních složek integrovaného záchranného systému (hasiči, policie)[10], tj. statusu „úřední osoby“ dle § 127 odst. 1 trestního zákoníku.[11] Na rozdíl od Slovenska, kde zdravotníci tento status získali v r. 2017,[12] se ČR nakonec rozhodla status úřední osoby zdravotnickému personálu neudělit a záležitost vyřešila použitím přísnějších trestů pro pachatele takovýchto útoků (např. TČ vraždy § 140 odst. 3 písm. f)[13] nebo TČ těžké ublížení na zdraví § 145 odst. 2 písm. e)[14] trestního zákoníku apod.). V reakci na zvyšující se počet teroristických útoků v Evropě dále na úrovni jednotlivých krajů, zřizovatelů krajské záchranné služby, dochází k posilování fyzické bezpečnosti zdravotnického personálu vybavením výjezdových posádek balistickou ochranou (vesty, přilby).[15]

---

https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_CES.pdf (navštíveno dne 2. 9. 2019).

[9] § 26 – 27 zákona č. 374/2011 Sb., o zdravotní záchranné službě.

[10] Zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému.

[11] https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/zrozeni-nove-uredni-osoby (navštíveno dne 2. 9. 2019).

[12] http://www.pravo-medicina.sk/aktuality/1161/zdravotnicky-pracovnici-ziskali-postavenie-chranenej-osoby (navštíveno dne 2. 9. 2019).

[13] § 140 odst. 3 písm. f) trestního zákoníku - vražda *„odnětím svobody na 15 – 20 let nebo výjimečným trestem bude pachatel potrestán, spáchá-li čin na zdravotnickém pracovníkovi při výkonu zdravotnického zaměstnání, nebo na jiném, který plnil svoji obdobnou povinnost vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona*.“

[14] § 145 odst. 2 písm. e) trestního zákoníku - těžké ublížení na zdraví *„odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin na zdravotnickém pracovníkovi při výkonu zdravotnického zaměstnání nebo povolání, nebo na jiném, který plnil svoji obdobnou povinnost vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona*.“

[15] http://www.zzszlin.cz/vypis_archiv.php?id=24 (navštíveno dne 3. 9. 2019).

Ozbrojené síly ČR (OS ČR) jsou při svém působení povinny dodržovat právní řád ČR, tj. jak mezinárodní úmluvy z oblasti MHP a MPLP, tak výše uvedené zákony a vyhlášky, jsou-li na jejich působení aplikovatelné. MHP a MPLP je v OS ČR implementováno do jednotlivých vojenských předpisů, nařízení a metodických doporučení.[16] Tyto dokumenty často reflektují i alianční standardy a postupy, a tak zajišťují, aby aspekty MHP byly vždy brány v potaz při plánování a vedení vojenských operací a při provádění výcviku vojenských jednotek. Z hlediska ochrany zdravotnického personálu je významné zmínit **Český obranný standard č. 990501** z r. 2013, který stanovuje tvar, rozměry a pravidla používání znaku červeného kříže.[17]

ZÁVĚR

Signatáři *Politické deklarace o ochraně zdravotní péče v ozbrojeném konfliktu* se zavázali k přijetí praktických opatření k její implementaci. Výše provedený rozbor prokázal, že i když právní řád ČR neobsahuje specifické zákon věnující se ochraně zdravotního personálu za situace ozbrojeného konfliktu, jeho právní ochrana v právním řádu ČR je dostatečně zajištěna a naplňuje požadavky deklarace. ČR je smluvní stranou všech relevantních úmluv z oblasti MHP a MPLP. Jejich obsah je dále promítnut do trestního zákoníku, zákona na ochranu znaku a názvu červeného kříže, a dále do specifických zákonů týkajících se zdravotnického personálu. Útok na záchranný zdravotnický personál je na území ČR stíhán zvýšenými trestními sazbami, což zdravotnickému personálu zajištuje zvýšenou ochranu. Tímto je tak v praxi naplněn požadavek Bodu č. 1 – č. 2 Deklarace. Bod č. 3 Deklarace je výslovně naplněn v § 49 odst. 1 písm. a) zákona o zdravotních službách. Body č. 5 a č. 7 představují politické kroky, které je na příslušných fórech třeba naplňovat průběžně. Body č. 4 a č. 6 jsou naplňována pravidelným výcvikem vojenských jednotek ČR v oblasti MHP a stanovenými standardními postupy pro plánování a vedení vojenských operací.

Veronika Bílková
Výzkumná pracovnice Ústavu mezinárodních vztahů a vedoucí Centra mezinárodního práva.
bilkova@iir.cz

Petra Ditrichová
Odborná asistentka projektu Aktuální výzvy mezinárodního práva, Ústav mezinárodních vztahů.
ditrichova@iir.cz

Poděkování
Tento policy brief je výsledkem aplikovaného výzkumu Ústavu mezinárodních vztahů, v.v.i., v rámci projektu TA ČR BETA 2, č. TIRVMZV814 nazvaného „Aktuální výzvy mezinárodního práva". Koncovým uživatelem tohoto výstupu je aplikační garant projektu Ministerstvo zahraničních věcí České republiky.

[16] Např. Základní řád ozbrojených sil ČR, Příručka vojáka AČR, STANAG 2449 ed. 2 o výcviku v právu ozbrojeného konfliktu atd.
[17] https://docplayer.cz/23645451-Znak-cerveneho-krize.html (navštíveno dne 3. 9. 2019).